

Sant Antoni: foc, dimonis i beneïdes a Alcúdia

La festivitat de Sant Antoni a la part forana de Mallorca s'estén a la segona meitat del segle XIV lligat al gremi de traginers i a la pròpia devoció al sant a través de confraries i beneficis que s'estableixen a les capelles de les esglésies de la part forana de Mallorca. A la baixa edat mitjana es tractava d'una festa que combina un caràcter religiós (sermó del frare predicador, manteniment de l'altar de l'església per part dels confreres, missa matinal cantada,...) i un tarannà cívic que a l'edat mitjana consta de balls a la plaça, on hi sonava l'estol típic dels quatre joglars (trompes, caramella i tambors). Ho tenim documentat com a festa amb balls a Pollença, Alaró i Artà a la baixa edat mitjana (segles XIV-XV), i també a través de les predicacions que des de l'Hospital de sant Antoni de ciutat realitzaven per les viles per tal d'evitar les dolències contagioses i el foc de sant Antoni (ergotisme).

Idò cal veure com una festa d'origen medieval i de caràcter gremial semblant a les altres festes gremials es transformarà i hi apareixeran els elements que ara en són característics: el foc, el dimoni i les beneïdes.

La cavalcada de les beneïdes més antiga que se'n té constància és la d'Artà al segle XVII –quan comencen a sorgir les actuals obreries de sant Antoni-. Els foguerons es comencen a documentar relacionats a la festa de sant Antoni al segle XVIII (a Sa Pobla, Artà i Pollença).

El tercer element, la figura del dimoni, és encara més confusa, ja que fins a finals del segle XVIII no hi ha cap relació i de fet l'associació de dimonis i festa de sant Antoni es produeix a l'època contemporània, perquè amb anterioritat apareixen lligats a la processó del Corpus a Sóller i a Alcúdia, o a les danses rituals que hi estan relacionades com els cossiers. A Sóller es documenten diables a les festes del Corpus Cristi que acompanyen la processó a finals del segle XV i inicis del segle XVI. La figura del dimoni a Manacor es troba documentada des del segle XVIII associada a la dansa de sant Joan i els cossiers i els cossiers a Manacor ballaven davant la custòdia al segle XVII. De fet l'associació de la figura del dimoni a les festes de sant Antoni a Manacor es produeix a finals del segle XIX a Manacor. A l'hora amb els dimonis es relacionen altres tradicions com la de sant Miquel, que a finals de setembre ens recorda el seu triomf sobre el dimoni, i sant Bartomeu, que a Montuiri es celebra amb la dansa dels cossiers, o als dimonis que acompanyen a sant Joan Pelós a Sant Llorenç.

Sembla clar, segons els darrers estudis, que la relació del dimoni amb les festes de Sant Antoni és una composició que ve derivada de les prohibicions d'emprar aquests elements dins la festivitat del Corpus Cristi. La composició de la festa actual no queda del tot ben arrelada fins al segle XIX.

A Alcúdia ara per ara és fa necessari un estudi històric seriós sobre la festa de sant Antoni. Àdhuc no és una festa imposada, sinó que si se'n fes una recerca s'hi trobarien dades. A Alcúdia hi havia una obreria de Sant Antoni documentada ja l'any 1611 (sols són més antigues segons Pere Ventayol la de sant Jaume (1300) i la de sant Pere (1570) i la del Sant Crist) i dins l'antiga església parroquial hi havia una capella dedicada a Sant Antoni Abad que l'any 1792 ocupà el lloc que abans tenia la de Sant Josep, i diversos relicaris del museu parroquial. Això és un indicatiu d'alguna mena d'activitat en relació al sant, emperò ara per ara res en sabem de la celebració de la festivitat de sant Antoni durant l'edat moderna, sols de la figura del dimoni.

El dimoni boiet apareix documentat el 1697 a les festes de translació a la nova capella del Sant Crist d'Alcúdia. Les festes, que duraren tres dies les despeses les pagava la parròquia, la confraria del Sant Crist i la Universitat d'Alcúdia, i la parròquia no volgué pagar el terç de les despeses relatives a focs artificials, corregudes de braus, música, i ball. I entre aquestes despeses hi havia les despeses de fer el vestit

del dimoni boiet. Després durant el segle XVIII el dimoni apareix a la processó del Corpus Cristi d'Alcúdia del segle XVIII, juntament amb altres personatges com les Àguiles, Sant Joan Pelós, David, àngels, apòstols i el jai Barba Roja. En aquesta ocasió l'any 1767 es paguen les vestidures de friséta (llana verda o vermella) i la màscara.

L'any 1780 es publicà el Reial Decret de Carles III, de dia 10 de juliol que prohibia les danses, els gegants, i tarascas dins les processons i culte al Santíssim Sagrament. A partir d'aquest moment a multitud d'indrets –i entre ells Alcúdia- desapareix tot el ritual processional del Corpus que passarà a ésser una festa menys popular i més controlada per les autoritats civils i eclesiàstiques amb funció d'adoctrinar. Per exemple a Palma l'any 1781 feren les processons del Corpus sense gegants, dimonis, cavalls cotoners,... És precisament aquest el moment en el qual la documentació municipal d'Alcúdia comença a introduir el castellà com a llengua oficial.

La figura del dimoni a Alcúdia podria haver passat a la festa de sant Antoni com succeeix a altres indrets de Mallorca, emperò en aquest moment se'n perd l'empremta dins els problemes demogràfics de finals de segle XVIII i inicis de segle XIX. Tampoc tenim constància al segle XIX ni de foguerons ni de beneïdes, fins que arribem a finals de segle XIX i inicis de segle XX quan la memòria oral dels alcudienços ja ens parla de foguerons, i cant de ximbomba arreu de la vila.

Segons les fonts orals més antigues d'Alcúdia a inicis de segle XX la revetlla de sant Antoni es celebrava pràcticament com a l'actualitat, amb les gloses i les ximbombes envoltant els foguerons que eren organitzats pels veïns i on s'hi torraven els productes de la matança del porc. Els foguerons eren molt més nombrosos que a l'actualitat i els organitzaven els veïns. Alguns carrers, com el carrer de la Roca, els veïns realitzaven fins a 5 ó 6 foguerons, més petits que els actuals, i els al-lots es penjaven una col·lecció de picarols per la cintura i anaven a botar per sobre del foc dels foguerons amb els picarols penjats, on hi havia 4 ó 5 ximbombes a cada fogueró.

El diumenge abans de la festa els obrers de la confraria de sant Antoni es passejaven amb un carretó pels carrers d'Alcúdia i una porcella, i venien números per a la rifa de la porcella per a pagar els xeremiers de les beneïdes.

El dia de sant Antoni, a més a més de les beneïdes, es duïen a terme unes curses de cavalls, en les quals, el recorregut consistia a fer tot el perímetre de les murades al seu voltant (tradicció que encara es conserva en algunes poblacions de l'àmbit dels països catalans).

El vespre es realitzava un ball de màscares o ball d'aferrat als cafès i centres d'oci de la ciutat, la banda de música hi jugava un paper ben destacat, posant la música necessària perquè els assistents poguessin ballar. Emperò no hi podia anar tothom, s'havia de passar per caixa i els al-lots no els hi deixaven entrar. El dia de sant Sebastià es feia una processoneta que anava de l'església fins a la capelleta de sant Sebastià de la Porta de Mallorca.

A la segona meitat del segle XX es produïren molts canvis. Durant uns anys a la processó de sant Antoniet pels carrers d'Alcúdia l'acompanyaven nanets o caparrots petits amb un personatge vestit de sant Antoni i després apareixeran la colla de dimonis blancs i posteriorment l'actual colla de dimonis de l'Ajuntament d'Alcúdia, deixant la celebració tal com la feim a l'actualitat, on els foguerons de veïnats han deixat pas als foguerons organitzats per les diferents associacions culturals i lúdiques de la vila.

Antoni Mayol i Llompart
Arxiu Municipal d'Alcúdia

Ajuntament
d'Alcúdia

Sant Antoni i Sant Sebastià 2011

DIMECRES, 12 DE GENER

A les 13:00h: GLOSAT amb XIMBOMBERS I CANTADORS D'ALCÚDIA.

Programació especial Alcúdia Ràdio al 94.7 de la FM i a www.alcudiaradio.com al programa "Alcúdia avui".

DIJOUS, 13 DE GENER

A les 16:30h: TALLER D'ESPINAGADES

amb el mestre artesà Francesc Moranta. Informació i inscripcions a l'Auditori d'Alcúdia. Preu: 5 euros.

DIVENDRES, 14 DE GENER

A les 11:00h: FOGUERÓ del CEIP Albufera.

A les 11:00h: FOGUERÓ de l'IES Port d'Alcúdia.

A les 11:30h: FOGUERÓ del col·legi Ntra. Sra. de la Consolació a la plaça Jafuda Cresques.

A les 19:30h: FOGUERÓ del CEIP Porta del Moll.

A les 20:00h: FOGUERÓ DE LA PENYA MALLORQUINISTA, al Bar Nou d'Alcúdia.

A les 20:00h: PRESENTACIÓ DEL LLIBRE "LLOBADES PER A MUTS" de Joan Miquel Chacón a càrrec de Miquel Ferrer Viver i Tomeu Martí. A continuació lectura de poemes a càrrec del col·lectiu "CA'N SEIXANTA".

Lloc: Biblioteca can Torró.

A les 21:00h: NIT DE FOC AMB ELS DIMONIS DE SA COVA DES FOSSAR, encesa del foc a l'Ajuntament i cercavila fins a la Porta d'es Moll.

DISSABTE, 15 DE GENER

A les 20:00h: FOGUERÓ DE LA PENYA MADRIDISTA, al Bar Stossi d'Alcúdia.

DIUMENGE, 16 DE GENER REVETLA DE SANT ANTONI

A les 16:00h: FESTA AL CARRER, SORTIDA DE SANT ANTONI I ELS DIMONIS, des de la Sala, que acompanyats per una colla de xeremiers faran una cercavila pels carrers d'Alcúdia encalçant la gent.

A les 20:00h: NIT DE XIMBOMBADES I FOGUERONS, a la plaça de la Constitució.

III MOSTRA D'ESPINAGADES I COQUES SALADES.

Preu de la degustació: 1 euro. (el plat inclou un bocí d'espinaçada o coca salada, botifarró, llonganissa, pa i beguda).

Donatiu: Obreria Amics de la Victòria

A les 20:30h: FOGUERÓ del GRUP SARAU ALCUDIENC amb ball de bot i ximbombada amb els antics glosadors del poble i els alumnes de l'escola de Cant amb Ximbomba.

Lloc: Placeta de les Verdures.

DILLUNS, 17 DE GENER DIA DE SANT ANTONI

A les 16:30h: TRADICIONAL BENEÏDA D'ANIMALS, a l'escalonada de l'església, amenitzada per una colla de xeremiers. Tots els participants rebran un obsequi. Premis especials per a cavalls i egües.

DIMECRES, 19 DE GENER REVETLA DE SANT SEBASTIÀ

A les 13:00h: FESTES DEL SOLSTICI D'HIVERN. GLOSA I XIMBOMBA. Programació especial Alcúdia Ràdio al 94.7 de la FM i a www.alcudiaradio.com al programa "Alcúdia avui".

A les 20:00h: FOGUERÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE LA TERCERA EDAT D'ALCÚDIA, a la placeta de les Verdures.

DIVENDRES, 21 DE GENER

A les 11:00h: FOGUERÓ DEL CEIP NORAI

A les 19:00h: FOGUERÓ DE L'ESCOLA DE MÚSICA D'ALCÚDIA a la Plaça Porta de Mallorca

A les 19:30h: FOGUERÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE LA TERCERA EDAT DEL PORT D'ALCÚDIA, Al Centre d'Atenció de les Persones Majors del Moll.

A les 21:00h: FOGUERÓ DE LA PENYA GREGAL ATLÈTIC, al Bar Gregal del carrer dels Mariners del Port d'Alcúdia.

DISSABTE, 22 DE GENER

A les 20:00h: FOGUERÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE LA SEGONA EDAT D'ALCÚDIA, a la placeta de les Verdures.

A les 21:00h: FOGUERÓ DE LA PENYA BLAUGRANA, al Bar Jove d'Alcúdia.

NOTA: Les sol·licituds d'arena per als foguerons s'han de presentar 3 dies abans i només se'n servirà fins a final de gener.

participa-hi!